

Ett transkulturellt perspektiv på psykisk ohälsa

- Hur kultur, språk och kommunikation kan påverka patient-/klientmötet

*Malin Idar Wallin
Beteendevetare
Doktorand transkulturell psykiatri
Karolinska institutet*

Intresset för transkulturell psykiatri

Studie i Sydsudan 2012

Ledarskap av
volontärer som
arbetar i kris,
katastrof och konflikt

*"Is the work sometimes
emotionally hard for you?"*

Skillnader i synen på och
arbete med mental ohälsa mellan kulturer.

Idag

- Kultur och interkulturell kommunikation
- Migration och psykisk ohälsa
- Lidandebegrepp och kulturellt färgade förklaringsmodeller
- Konsekvenser i möte med vård och myndigheter
- Tips på vägen, Kulturformuleringsintervjun
- Arbete med tolk

Culture is something that
unites people.

— ANASTASIYA O., RUSSIA

An illustration of ten diverse hands raised in various gestures, including the 'OK' sign, peace sign, and open palm. The hands are rendered in a variety of colors: red, pink, light orange, peach, light purple, grey, yellow, olive green, and brown. They are set against a black background.

Vad är kultur?

Några kulturdefinitioner:

- Ett gemensamt meningsskapande (Geertz 1989).
- En interaktiv kognitiv karta mot vilken vi tolkar händelser och vår omvärld (Spradley 1997).
- Människor uppfattar sjukdom och hälsa i ett sammanhang, en kontext (Eriksen, 2004).

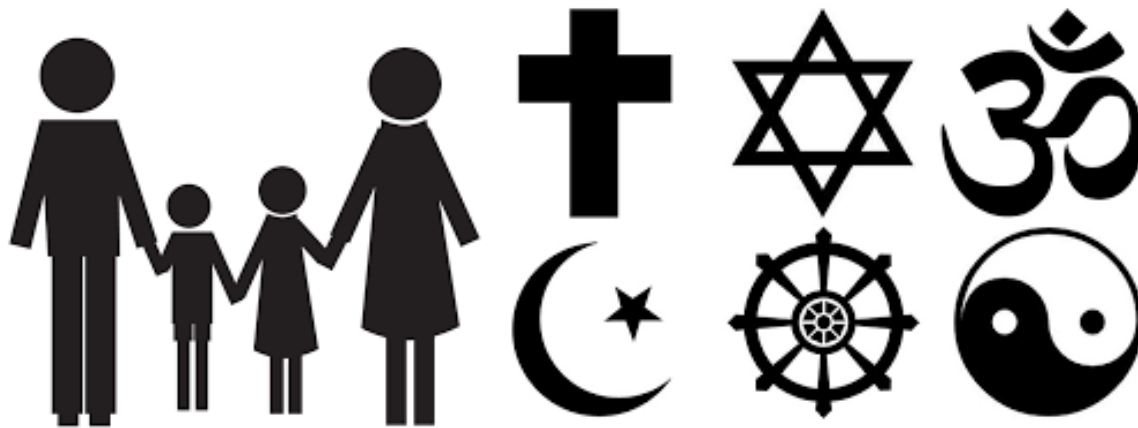
Vad är kultur?

- Kunskap, begrepp, värderingar och regler som delas av en grupp människor
- Bidrar till att skapa mening i tillvaron
- Bidrar till att skapa en identitet
- Överförs från en generation till en annan

Exempelvis...

- Religiösa föreställningar
- Politisk övertygelse
- Föreställningar om hur en familj ska se ut
- Föreställningar om hur vi ska leva i olika åldrar
- Uppfattningar om vad som är rätt och vad som är fel
- Vilka ord som används för att beskriva olika fenomen

Kultur är:

- Föränderlig – inte statisk
- Heterogen – olika för olika individer inom en grupp
- Kultur är inte det samma som nationalitet eller etnicitet
- Inte något som bara andra har – kräver självreflektion

Kulturmetafor

*Som fiskens vatten – synligt
först när det bryts mot något
annat*

Övning:

Vilka kulturella grupper skulle andra beskriva att du tillhör?

Vilka ytterligare kulturella grupper anser du att du tillhör?

An iceberg floating in a blue ocean under a bright sun. The tip of the iceberg is above the water, and the much larger base is submerged. Text labels are placed on the iceberg to represent different aspects of identity.

Ålder
Kön Etnicitet
Nationalitet

Socioekonomisk status

Yrke

Hälsa

Lagsportsidentitet

Religion

Utbildning

Social tillhörighet

Sexuell orientering

Politisk orientering

Kulturellt färgade uppfattningar

...

Olika referensramar

Ofta är vi omedvetna om och blinda för de kulturella referensramar och filter genom vilka vi tolkar vår omvärld.

@gapingvoid

Sverige är extremt

Varför viktigt?

Sverige ett mångkulturellt samhälle

Migration och psykisk hälsa

- Migranter har övergripande sämre psykisk hälsa (*Gilliver et al., 2014*)
- Flyktingar är särskilt utsatta, högre risk för vanliga psykiska problem t ex depression, ångest och fobier (*Hollander et al., 2013*)
- Även högre risk att drabbas av schizofreni och andra icke-affektiva psykossjukdomar samt PTSD (*Hollander et al., 2016; Fazelet al., 2005; Hassan et al., 2015*)
- För asylsökande väntar lång asylperiod negativ påverkan på psykisk hälsan (*Laban et al., 2008*)

Påfrestande faktorer och livsvillkor

Stress före, under och efter migrationen, fortsatt osäkerhet i nya livssituationen

Försämrad social position i nya landet

Bristande kunskaper om samhället

Utanförskap som minoritet

Förlorat socialt stöd och nätverk

Brist på rutiner

För asylsökande lång väntan i osäkerhet

Flyktingars livsvillkor

- Ofrivillig migration
- Ofta inte ett trauma utan många
- Många förluster bakom sig
- Kan ha en komplex sjukdomsbild med fysiologiska och psykologiska skador
- Potentiella tortyrskador

Migranter
och vård
för
psykisk
ohälsa

Unmet need - Europeiska studier visar att migranter och flyktingar använder psykiatrisk öppenvård i en mindre utsträckning
(Lindert et al., 2008)

Flera orsaker, bl a brist på transkulturell kompetens och kultursensitiva metoder inom psykiatrisk vård.

Betydelsen av olika kulturella referensramar i vårdmötet och i möte med myndigheter

- Skillnader mellan olika kulturer i ordval och liknelser, och uttryckssätt för hur man mår och upplevda problem.
 - Individen kommer med sina erfarenheter, kunskaper och förväntningar.
-

Hur påverkar detta vårdmötet?

- Var man söker kunskap och hjälp
Vårdcentralen, familjen, alternativ medicin, internetforum, traditionella healers, religiösa ledare....
- Förväntningar på behandling
- Hur man är van att bli informerad av vården om sjukdom, förlopp, behandling
- Syn på anhörigas delaktighet/ansvar för vården
- Kännedom om "systemet"
 - Vad gör en fysioterapeut?
 - Vad är primärvården?

Kulturens betydelse i kommunikationen

Uttryck för symptom

- Ord är inte alltid översättningsbara
- Ord kan betyda olika saker
- Okunskap om medicinska termer
- Utbildningsnivå

Orsaksförklaringar

- Psykologiska, sociala, biomedicinska, andliga eller religiösa förklaringsmodeller.

Stigma

Kulturellt färgade uttryckssätt

Kulturella lidandebegrepp – gemensamma sätt att uttrycka lidande i en kultur eller samhälle.

- Lokala kulturella uttryckssätt kan låta annorlunda än de vi är vana vid och kan behöva förklaras
- Uttryck för kroppsligt lidande, t ex smärta, kan vara ett sätt att beskriva känslor eller ångest
- Kroppsliga ord kan också fungera som metaforer, t ex hjärtat

Stigma och språk

+

o

- Stigma påverkar lidandespråk
- Finns inte alltid socialt accepterade sätt att uttrycka psykiskt lidande
- Uttrycks då ofta som smärta eller andra somatiska symtom eller tillstånd

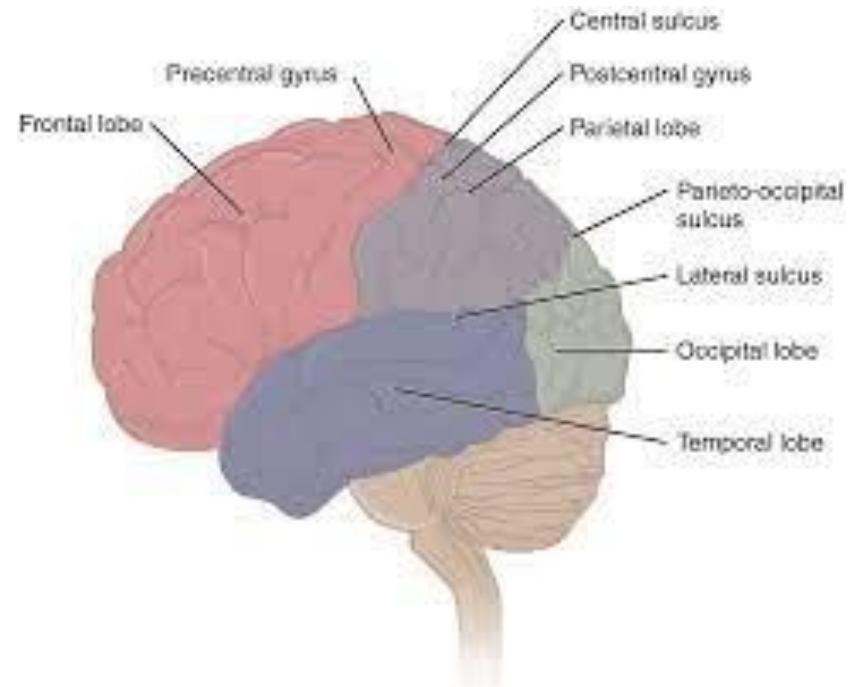
Trauma (PTSD) kan försvåra kommunikationen

- Osammanhängande - ingen röd tråd
- Minnesluckor
- Förvirrad om tid, plats och person
- Svängande känslotillstånd

Förklaringsmodeller för psykisk ohälsa

- Hur förklarar och begripliggör symptom och sin sjukdom – hur uppfattar orsaken
- Kulturella kunskapssystem, trossystem och traditioner skapar förklaringsmodeller för sjukdom
- Kan ha en viktig betydelse för hur man hanterar situationen, hjälpsökande beteende, förväntningar på vård och oro för konsekvenser av sjukdom och stigmatisering

Betydelsen av kultur och kontext vid psykologisk behandling

- erfarna psykologers erfarenheter

Betydelsen av kultur och kontext vid psykologisk behandling

- *"Ordet jag finns inte i Vietnam."*
- *"Jag skulle aldrig presentera mig som psykolog utan som konsult till familjen"*
- *"Det handlar om vad man hittar för ord på det som händer"*

Uttryck kan av vården missförstås som en ovilja till direkt kommunikation eller som psykotiska symptom.

Klinikerns roll

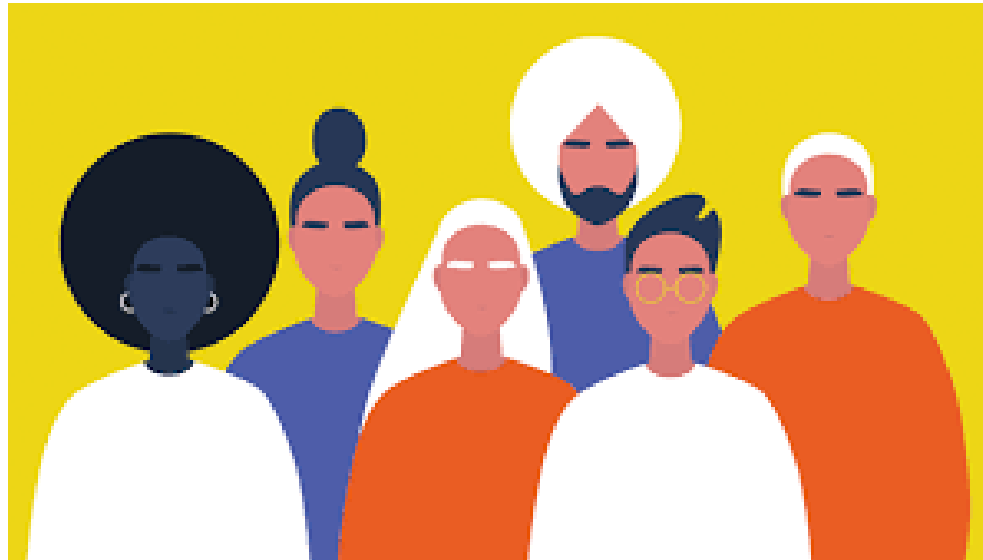
- Tydliggör incitament för vård och ramarna för behandling.

"En del är rädda och vet inte vad det är frågan om."

"Vem är jag för patienten?"

- En god terapeutisk allians möjliggör att navigera mellan olika förklaringsmodeller och källor till hjälp hos patienten.

Kulturkompetens eller kultursensitivitet?

Flyktingar från Syrien

Culture, Context and the Mental Health and Psychosocial Wellbeing of Syrians

A REVIEW FOR MENTAL HEALTH AND PSYCHOSOCIAL SUPPORT
STAFF WORKING WITH SYRIANS AFFECTED BY ARMED CONFLICT

2015

Lidandebegrepp i Syrien och delar av arabvärlden

- Förklarar ofta psykisk ohälsa genom erfarenheter av våld, förlust eller socioekonomisk status
- Även vanligt med religiösa förklaringsmodeller

UNHCR, 2015

Culture, Context and the Mental Health and Psychosocial Wellbeing of Syrians

A REVIEW FOR MENTAL HEALTH AND PSYCHOSOCIAL SUPPORT
STAFF WORKING WITH SYRIANS AFFECTED BY ARMED CONFLICT

2015

Lidandebegrepp i Syrien och delar av arabvärlden

- Skiljer inte kropp och själ åt, sammanfogade förklaringsmodeller
- Smärta eller tungt i bröstet, kramp i tarmar, domnade kroppsdelar, myror kryper under huden etc kan vara uttryck för oro eller depression.

UNHCR, 2015

Culture, Context and the Mental Health and Psychosocial Wellbeing of Syrians

A REVIEW FOR MENTAL HEALTH AND PSYCHOSOCIAL SUPPORT
STAFF WORKING WITH SYRIANS AFFECTED BY ARMED CONFLICT

2015

Kulturellt färgat lidandespråk hos syrier

Hasses rouhi 'am tetla'

Jag känner att min själ är på väg ut

Uttryck för oro, pessimism

In 'ama 'ala kalibi

Mitt hjärta har blivit blint

Uttryck för sorg, oro

UNHCR, 2015

Culture, Context and the Mental Health and Psychosocial Wellbeing of Syrians

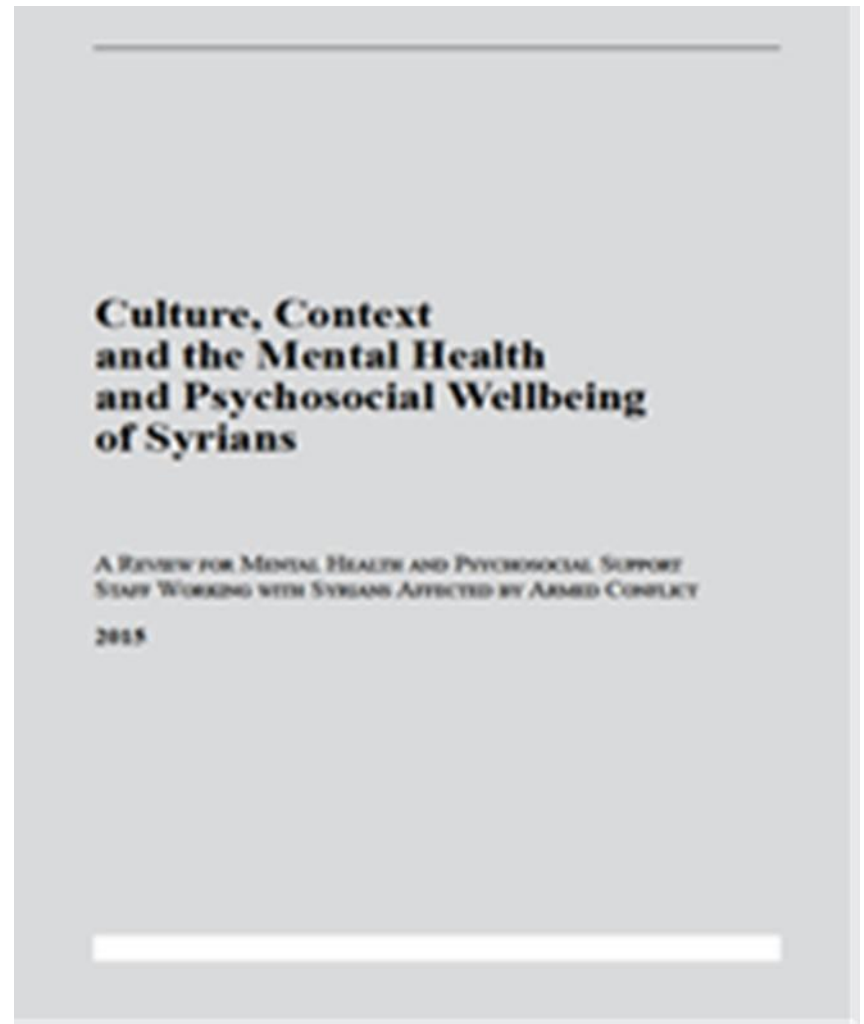
A REVIEW FOR MENTAL HEALTH AND PSYCHOSOCIAL SUPPORT
STAFF WORKING WITH SYRIANS AFFECTED BY ARMED CONFLICT

2015

Kulturellt färgat lidandespråk hos syrier

”Min själ är trött” - symtom på oro
och depression, trötthet,
utmattning

UNHCR, 2015

Vanliga uttryckssätt på somaliska

Stora regionala skillnader i betydelsen av ord.

Många ord kring mental hälsa och ohälsa syftar ofta till ett beteende – gör det svårt att översätta.

Murug – lite nedstämd

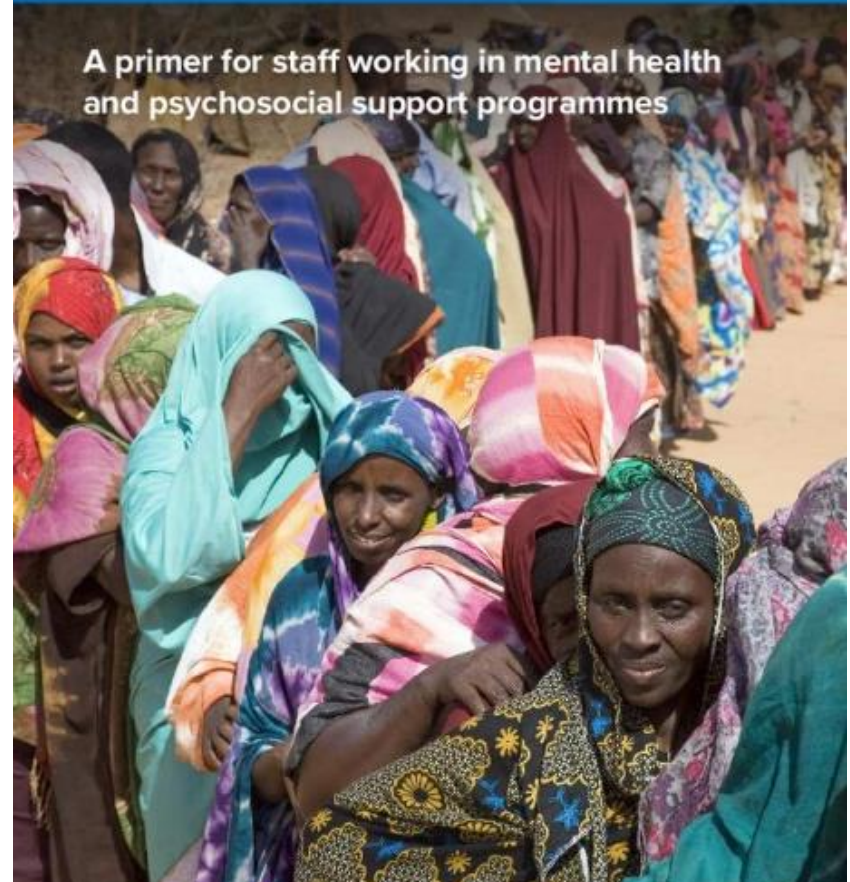
Wali - galen

Buufis (eller boofis) –(Ballong full med luft)

När lever i exil - drömmer om att rota sig på nytt. Förtvivlan som kommer när denna dröm krossas eller när man är besatt av drömmen.

Culture, context and mental health of Somali refugees

A primer for staff working in mental health
and psychosocial support programmes

Svenska exempel

"Han har gått in i väggen"

"Mitt hjärta värker"

"Jag har fjärilar i magen"

"Hon har ett brustet hjärta"

Konsekvenser inom vården

- Psykisk ohälsa, t ex ångest, feltolkas då den förklaras genom somatiska symptom såsom smärta
- Patienter riskerar att få en felaktiga diagnoser, exempelvis psykosdiagnoser, då man uttrycker sig "kryptiskt" eller religiöst färgat
- Kan leda till att patienter får felaktig behandling

Konsekvenser inom vården

- Frustration hos patienter/anhöriga över att man inte får det stöd man behöver
- En upplevelse av att man inte möter varandra eller pratar förbi varandra
- Känsla av maktlöshet hos behandlare när man inte når fram med det stöd man kan erbjuda

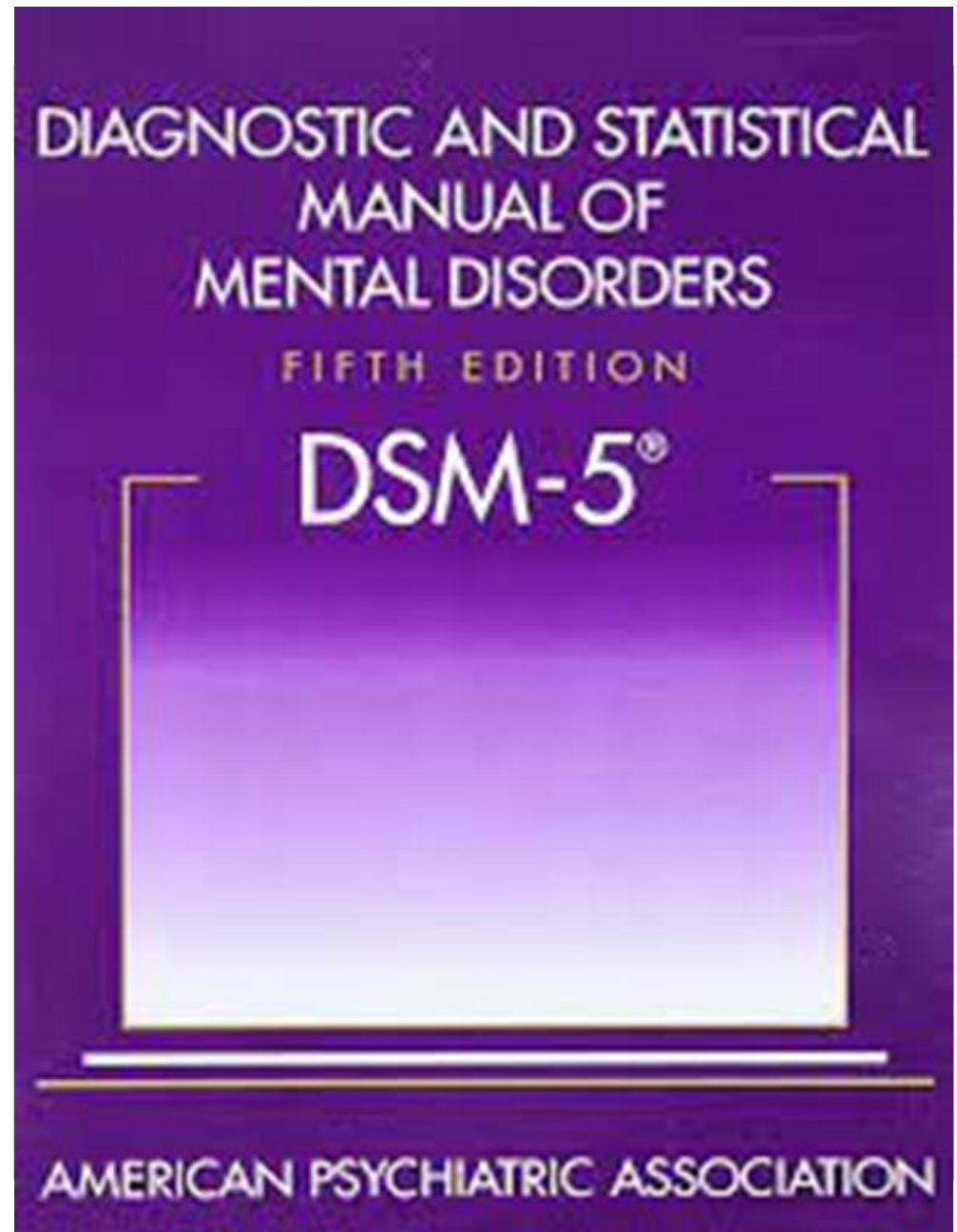

Utforska bakomliggande faktorer

- Behöver ta reda på mer för att veta vad patientens uttryckta smärta handlar om
- Behövs mer tid
- Tips – Kulturformuleringsintervjun kan vara till hjälp!

Kulturella lidandebegrepp i DSM-5

- Kulturellt färgade begrepp, lokalt formade sjukdomskategorier.
- Kulturellt färgat lidandespråk – kulturellt och socialt delade sätt att tala om besvär utan att det rör sig om tydliga sjukdomstillstånd.
- Kulturella förklaringsmodeller

Hjälpmedel vid diagnostik - Kulturformuleringsintervjun i DSM-5

Syftar till att utforska
betydelsen av kultur och
kontext på ett individuellt sätt
med stöd av en intervju, den s k
kulturformuleringsintervjun.

Kulturformuleringsintervjun i DSM-5

16 frågor om kulturella faktorer
betydelse inom 4 områden:

- Hur personen ser på sina besvär
- Orsak, kontext, stöd- och belastningsfaktorer, kulturella identitetens betydelse
- Sjukdomshantering, tidigare hjälpsökande, hinder till vård
- Aktuellt hjälpsökande, önskad hjälp

Särskilt användbar vid sociala och kulturella skillnader.

<https://www.pilgrimpress.se/produkt/dsm-5-i-kulturformuleringsintervju-kfi>

Filmtips!

Norra Stockholms Psykiatri Kulturformuleringsinter

https://www.transkulturelltcentrum.se/vara-kunskapsomraden/transkulturell-psykiatri/kulturformuleringen/

Kulturformuleringsintervjun ger dig ett helhetsperspektiv och en förståelse för hur patientens kontext påverkar både patient och problem. Intervjun belyser patientens egna resurser, till exempel tidigare coping strategier och sociala nätverk, men också familjemedlemmars syn på problemen, traditioner eller trosuppfattningar.

Mervärde för patienten

Kulturformuleringsintervjun kan bidra till att patienten känner sig betydelsefull och stärkt av att bli tillfrågad, att hens berättelse och bidrag är värdefull i den kliniska bedömningen. De öppna frågorna gör att patienten får lättare att uttrycka sina problem och ert samtal tas snabbare till en djupare nivå.

Att använda kulturformuleringsintervjun

Den här filmen visar hur en kurator med psykoterapiutbildning använder intervjun i sitt arbete. Filmen är 13:27 minuter lång. [Se filmen.](#)

Culture, DSM-5 and How It Will Impact Your Work

Se film med Dr Roberto Lewis-Fernández, Professor of Psychiatry at Columbia Univeristy.

KFI på engelska
KFI - för patienten
KFI - för anhöriga
Handbook on the Cultural Formulation Interview

KFI på norska
Et klinisk verktøy i tverrkulturell kommunikasjon.

KFI i läkartidningen
[Intervjuverktyget anpassar psykiatri till det mångkulturella samhället](#)

14:42
2019-10-08

<http://www.transkulturelltcentrum.se/>

Kompletterande intervjuer - vid behov

- Förklaringsmodeller till sjukdom
- Funktionsnivå
- Socialt nätverk
- Psykosociala belastningsfaktorer
- Betydelsen av andliga, religiösa och moraliska traditioner
- Kulturell identitet
- Sjukdomshantering och hjälpsökande
- Relation mellan patient behandlaren
- Skolbarn och tonåringar
- Äldre
- Migranter och flyktingar
- Närstående som tar hand om en patient (omvårdnadsperson)
- Sorg

På vilket sätt kan Kulturformuleringsintervjun (KFI) vara användbar?

- Fördjupa förståelsen för individens/anhörigs bild av situationen
- Skapa en gemensam förståelse för problemen och bygga en god kontakt och allians
- Skapa en grund för en fortsatt diskussion om åtgärder och behandling

Vad visar forskningen?

- Internationella studier visar att KFI är kliniskt användbar
(Ramirez Stege & Yarris, 2017; Muralidharan et al., 2017)
 - Intervjun har visat sig förbättra alliansen mellan patient och behandlare samt hjälper till att få ta del av viktiga sjukdomsberättelser
(Aggarwal et al., 2015, Muralidharan et al., 2017)
 - Ger behandlare en förståelse för kontextuella faktorer som påverkar psykisk ohälsa
(Ramírez Stege et al., 2017)
-

Studie utvärderar: Effekten av KFI vid psykiatrisk diagnostik

Doktorandprojekt på Karolinska institutet. Samarbete mellan Järvapsykiatri (Aleris AB) och Transkulturellt centrum.

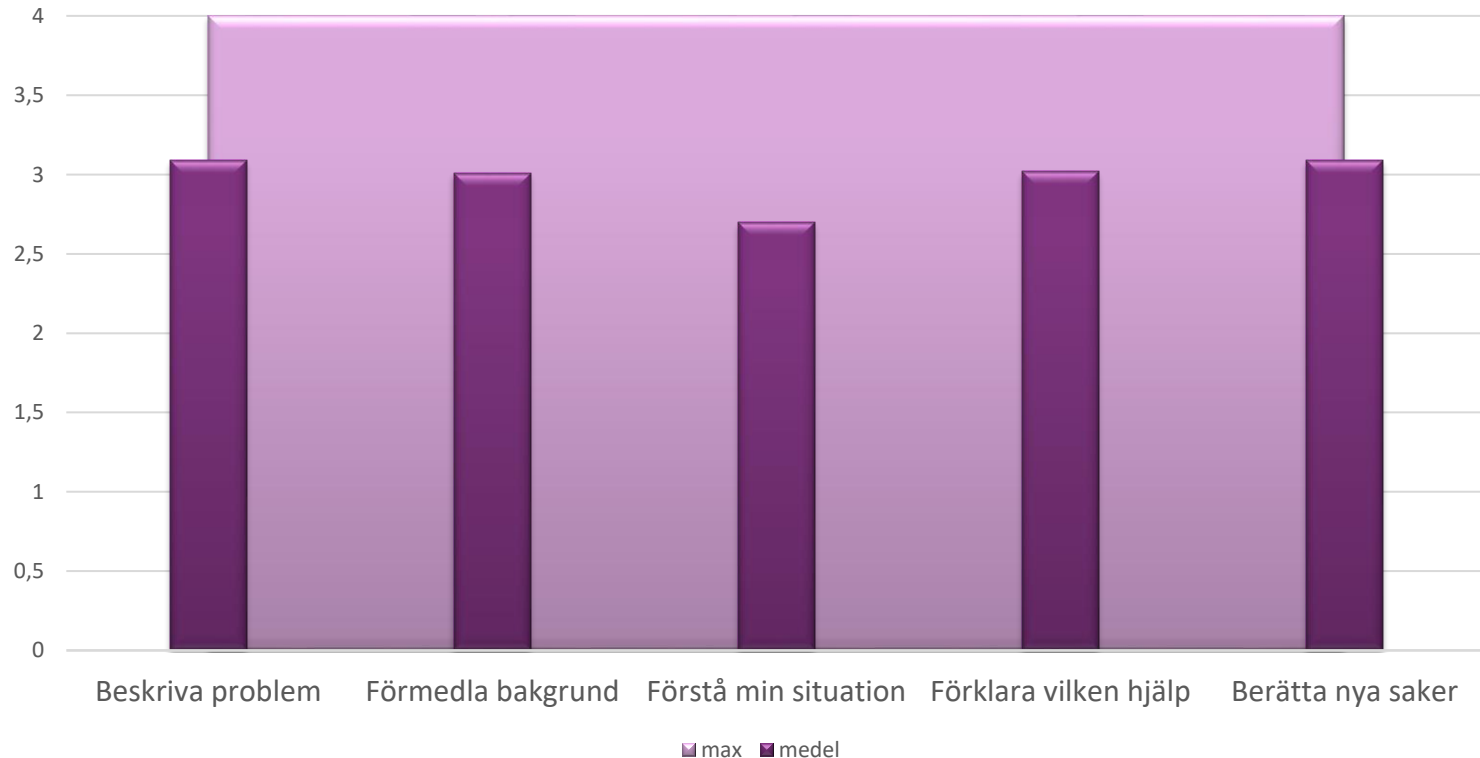
Syfte: Utvärdera om de 16 frågorna i KFI påverkar psykiatrisk diagnostik.

Utforska patientens och behandlarens erfarenheter av KFI genom patient- och behandlarenkäter samt fokusgruppintervjuer med behandlarna.

Patienternas erfarenheter av KFI inom psykiatri

Patienterna tycker att KFI är ett bra verktyg, ger möjlighet att uttrycka sig och bli förstådd.

(Idar Wallin et al., 2020)

Behandlarnas erfarenheter av KFI inom psykiatri

- Ett nytt sätt att närma sig patienten och problemen, ett nyfiket och utforskande sätt
 - Lyfter fram patientens berättelse och patientens bild av problemen
 - Ger en helhetsbild och sätter patienten i ett sammanhang
 - Utforskar problemen tillsammans med patienten, skapar en djupare förståelse
-

Erfarenheter av KFI från psykiatrin

- Frågorna leder till bra samtal vilka skapar en bra behandlingsallians
 - Tydliggör resurser eller brist på resurser, och den kontext som patienten befinner sig i
 - Patienten känner sig betydelsefull och stärkt, vilket gör det lättare att beskriva problemen
 - Påverkar kliniska resonemang och behandling
-

Erfarenheter av KFI från psykiatrin

KFI tycks hjälpa till att identifiera depressionsdiagnoser hos nya patienter, särskilt bland patienter som inte har svenska som modersmål.

- Hittade 20% fler depressionsdiagnoser i gruppen där vi använt KFI
- I gruppen patienter som inte har svenska som modersmål hittades 61% fler depressionsdiagnoser i då vi använt KFI

(Idar Wallin et al., 2022)

Arbete med tolk förutsättningar – rättigheter – jämlik vård

Hälsa- och sjukvårdslagen

- God vård för hela befolkningen
- Individuellt anpassad information om sitt hälsotillstånd

Förvaltningslagen

- Om ej behärskar svenska: rättighet i kontakt med myndigheter och offentlig service

Patientlagen

- Information ska anpassas till ålder mognad, erfarenhet, språklig bakgrund

Att använda tolk i samtalet - osäkerhet

- Hur förhålla sig till tolken i rummet?
- Telefontolk eller tolk på plats?
- Hur veta att tolken översätter rätt?
- Hur återkoppla och till vem när det inte fungerar?

Erfarenheter av samtal via tolk

Telefontolk eller
tolk på plats?

Välja rätt språk -
dialekter

Att bli tre i rummet

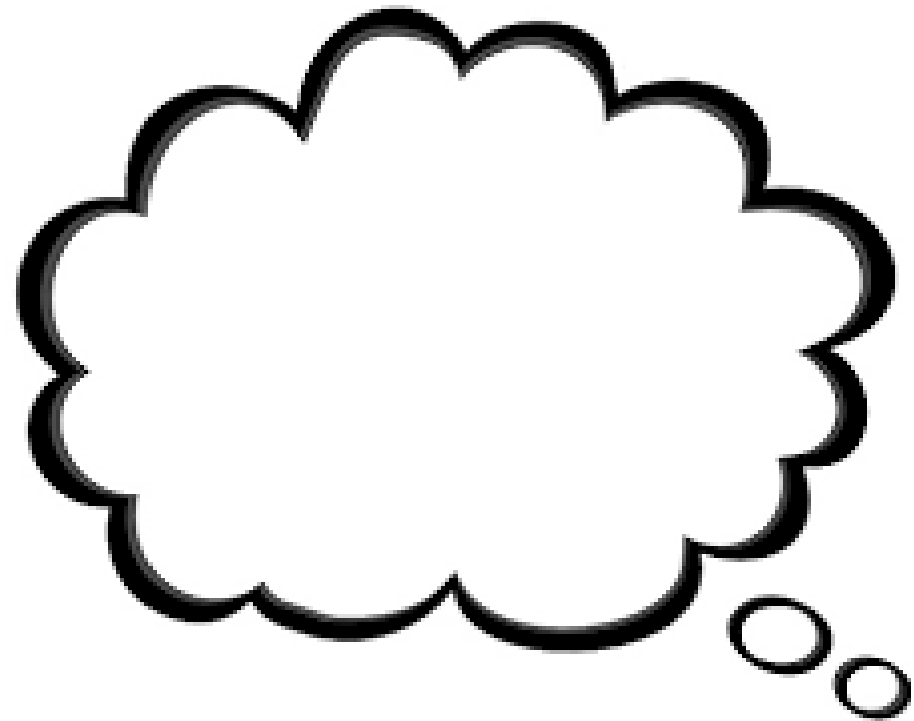
Rädsla inom minoritetsgrupper
kring sekretessen

Manlig eller
kvinnlig tolk

Förbered tolken

Går det att bedriva
samtalsbehandling med tolk?

Reflektioner

Tips i mötet

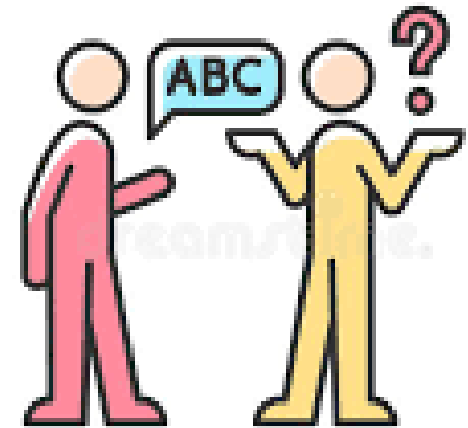
- Tillämpa Shared-decisionmaking - flyktingar har på de flesta sätt förlorat kontroll över sitt liv. Viktigt med ett delat beslutsfattande om möjligt (UNHCR-rapport).
- Ta hänsyn till sociala livsvillkor i insatser/behandlingsupplägg

”Betydelsen av att inte bara berätta hur vi ser på det, utan först undersöka familjens perspektiv och sedan försöka hitta mötespunkter. Risken är annars att budskapet blir ’my way or no way.’”

Leoul Mekonen, socionom, medicinsk antropolog

Kommunikation i ett kulturellt komplext samhälle

- Språkbarriärer – arbete med tolk
- Mycket måste förklaras – delar inte erfarenheter
- Information på olika språk

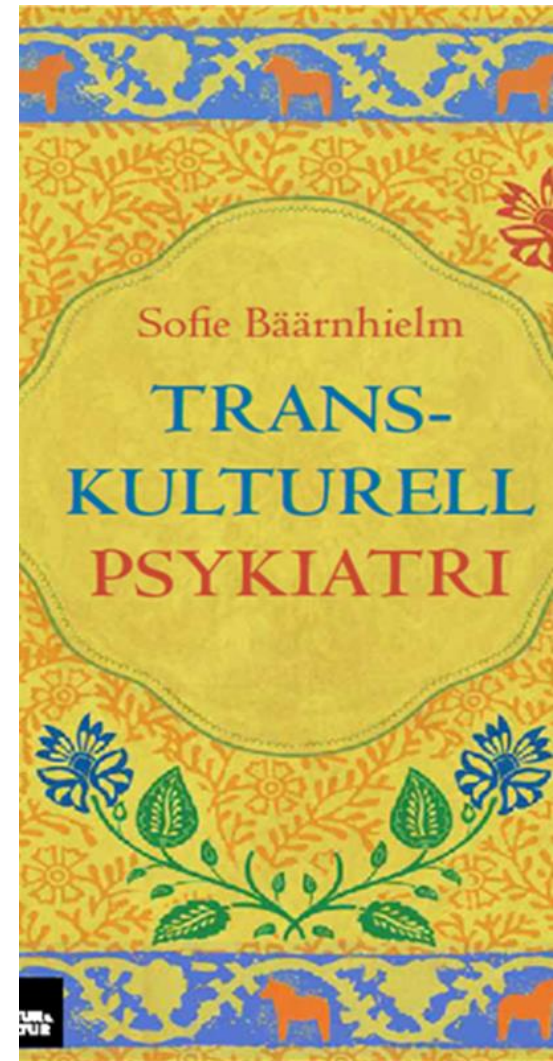

Interkulturell kommunikation

- Handlar inte om rätt eller fel
- Handlar om att reflektera över kommunikationen
- Försöka se alternativa förståelser, förklaringar, förväntningar och hur det går att mötas

Lästipps

Tack!

malin.idar.wallin@ki.se

www.transkulturelltcentrum.se

<https://www.pilgrimpress.se/produkt/dsm-5-i-kulturformuleringsintervju-kfi>